

О.І. Донченко

к. ю. н., доц.

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ВЧЕННЯ Р. ІЕРИНГА

В історії політико-правових вчень Західної Європи другої половини XIX століття особливе місце займає вчення Рудольфа фон Ієринга (1818–1892), зокрема його «юриспруденція інтересів» та утилітаристські аспекти права.

Новий підхід виникає як протест усталеним уявленням історичної школи права про органічний процес саморозвитку права, не пов'язаний з волею і діяльністю людини.

Р. Ієринг стверджує, що, навпаки, факторами правоутворення виступають свідомі зусилля людей і боротьба інтересів, а державна влада виступає як формальне джерело права. Іншими словами, мова йде про так звану телеологічну закономірність правоутворення, що пов'язано з реалізацією наперед визначеної мети [1]. У зв'язку з цим звертаємось до двох робіт Р. Ієринга – «Мета в праві» та «Боротьба за право».

Багато уваги Р. Ієринг приділяє розгляду закону причинності та цільовому закону, а також опису їх різниці. В природі діє закон причинності, за яким не має наслідку без причини, а людина, у свою чергу, діє за цільовим законом, за яким немає діяння без мети. Кожна норма права передбачає прагнення здійснити певну мету, «право знає одне лише джерело походження – мету» [2, с. 33]. Мета

кожної людини і всього суспільства забезпечується правом, в якому виражено загальні інтереси. Самою природою встановлено шлях, за яким можливе співіснування людей з різними цілями – це поєднання власної цілі з інтересом іншого [3].

Правоутворення являє собою довгий, складний і неперервний процес захисту інтересів в соціумі, а в результаті перемоги сильнішого інтересу або компромісу різних інтересів з'являється (утворюється) право як захищений інтерес. Отже, право – це захищений інтерес, обумовлений соціальними цілями та інтересами.

З цього випливає наступна теза, зокрема «метою права є мир, а засобом реалізації права є боротьба», тобто життя права є постійним процесом боротьби народів і поки ця боротьба триває, доти існує право. Ця боротьба стосується як окремої людини, так і соціуму загалом [4, с. 2–3].

Такі досягнення в історії права, як знищення рабства, кріпацтва, проголошення свободи совісті, слова і власності, досягнуто в результаті тривалої боротьби народів впродовж століть [4, с. 4]. В даному випадку державна влада, як формальне джерело права, зокрема законодавець, наділяється Р. Ієрингом активною роллю, що передбачало вимагання від законодавця активної реформаторської діяльності.

Стосовно такої боротьби конкретним індивідом, Р. Ієринг зазначав, що кожний щодня зустрічається з необхідністю відстоювати своє право і в такий спосіб людина приймає участь в цьому глобальному проекті, вносить свій маленький вклад в процес правоутворення.

Р. Ієринг зазначає, що боротьба – це життя права і кожний в цій боротьбі знаходить своє право. І це не просто елемент правосвідомості, а жива сила, коли кожний суб'єкт відстоює своє суб'єктивне право, це є безперервною роботою кожного, всього народу і державної влади загалом. У цьому зв'язку він цитує І. Канта «Хто робить із себе черв'яка, той не може потім скаржитися, що його топчуть ногами». Отже, боротьба за право – обов'язок перед самим собою і перед суспільством.

Виходячи з вищевикладеного, Р. Ієринг визначає право «як систему цілей та систему їх здійснення» [2, с. 34], а також пояснює історичні ступені людських цілей – це індивід, суспільство і держава.

Так, метою мотивованої егоїзмом людини – є продовження життя. Ця мета викликає майно, оскільки без власності немає

майбутнього. Життя і власність приводить до права. Це суб'єктивне право, але в суспільстві воно потребує об'єктивного права і має потребу в боротьбі за право.

Як зазначав Р. Ієринг, «соціальна механіка» має потребу в «двигунах», – це винагороди і примуси, тобто «особа і майно викликають право, а право викликає державу» [2, с. 34].

Суспільство функціонує за допомогою винагороди і примусу. Соціальною організацією примусу є держава і право, а головною метою держави є розвиток і забезпечення права. В цьому сенсі держава потребує права, а право виявляється зобов'язаним державі не тільки своїм походженням, але і способом існування.

Р. Ієринг виділяє змістовний та формальний вимір права. Право за змістом – це система інтересів індивіда і суспільства, гарантованих примусом, а право за формою – це сукупність правил поведінки (норм права), правила застосування примусу або «сукупність діючих у державі примусових норм», що цілком відповідає позитивістському праворозумінню.

Він не розмежовує право і закон, «право є політикою влади», що передбачає обов'язок державної влади видавати закони.

Панування права, за допомогою якого забезпечується захист загальних інтересів, виконання цілей права і держави, а також наявність міцного, надійного закону, який є обов'язковим і для самої державної влади – все це створює правовий стан суспільства і стає головним завданням правової держави [4, с. 2–3].

Таким чином, в основі вчення про право і державу І. Ієринга покладено соціологічне обґрунтування природи права та функцій держави, значно збагачено позитивістське праворозуміння, а також доповнено теорію правової держави як панування права і закону.

Список використаної літератури

1. Орач Є.М. Історія політичних і правових вчень : навчальний посібник. К. : Атіка, 2005. 560 с. URL: http://megalib.com.ua/content/2306__2_Poglyadi_Rydolfa_Ieringa_na_pravo_ta_proces_iogo_ytvorennya.html (дата звернення: 28.10.2021).
2. Малишев Б. Вчення Рудольфа фон Ієринга про мету в праві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: юридичні науки*. 2010. Вип. 82. С. 33–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2010_82_13 (дата звернення: 28.10.2021).

3. Мета – в праві. *Закон і бізнес*. 2011. № 7 (994). URL: https://zib.com.ua/ua/1595-meta___v_pravi.html (дата звернення: 28.10.2021).
4. Рудольф фон Иеринг. *Борьба за право*. Москва: Издание К.Т. Солдатенкова, 1874. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=180544> (дата звернення: 28.10.2021).